

Menas Literatūra Mokslas

2004 SPALIO 16 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 200 (38)

Apie poetų krepšinių, naują knygų derlių ir kitus oro reikalus

RIČARDAS ŠILEIKA

Šiometinis tarptautinis literatūros festivalis „Poetinis Druskininkų rudo“ jau īvyko. Druskininkų danguje tarybininkai parupinė ištisė blaivu ir vaikų orą. Pagrindiniai ir margiausi renginiai, kaip jau daugel metų, vyko Viešosios įmonės Valstybės ir savivaldybių tarnautojų mokymo centre „Dainava“, kuris poetų ir menininkų beveik neįsivaizduojamas be čia esančios kavinės „Širdelė“. Tačiau „Poetiniui Druskininkų rudens“ vyksmo geografija ir trukmė vis plečiasi. Jau keleri metai festivalio pirmosios natos suskambė pāčiam Vilniuje (dažniausiai Rėštojų klube). Šiometį pirmasis savo poezių skaitė amerikiečių poetas, eseistas ir vertėjas Sam Hamill. Pačiam Vilniuje, tiksliai Užupyje, nutyla ir paskutinėj akordai. Tiki vienos dienės testinga, kad didžiosios poezių fiestos laikas užskliaustu išsiro savaitėje.

Šiometinio — jau pirkoliuko! — „Poetiniui Druskininkų rudens“ tema buvo oras (tai esminius visatos stichijų keturkilio, siejamo su poezią, trečioji dalis). Todėl ir konferencijos „Poezija ir stichijos: oras, supirpintas garso“ pranešimai, komentarai ir diskusijos putuoja apie pačią neapčiuopiamiausią materiją. Festivalio pirmasis asmuo poetas ir vertėjas Kornelijs Platelis, kviesdamas poetus, kritikus ir analitikus minėti apie šią substanciją, sakė „Oras — gyvybės šaltinis, ugnes namai, tarpininkas tarp danguje ir žemės, tačiau diskutuoti apie simbolinių poezių ir oro ryši būtų per daug formalu ir greičiausiai nuobod. Oras — garso nešėjas, vadinasi, ir balsu ištariamos poezių namai. Koki poezijos garsiarišti kuriame siandien? Ar jis tebera mums svarbus? Kaip pasikeite ir ar pasikeite pozūris į euforiją? Ar balsu skaityti poezią tebemadinga ar vėl madina? Poezių skaitovas: ar jo interpretacija gali pasakyti kaip noria, ar tai tik eileraščio īgarsinimas tiems, kurie tingen skaityti arba yra susirinkę į proginių minėjimus? Ar balsu į skaitytą besikreipiantis autorius surūpina kokią nors ‘pridedamajā estetinē vertē’ ar privalo sukurti?“

Nuo vienos „Mauritanica“ terasos plūste plūdo muilo burbulų kavalkados. „Širdelės“ kavinėje

vienas priešais kitą sėdėjo abstinentai Aidas Marcénas ir Alis Balbierius (Aliui lyg tyčia „Poetiniame Druskininkų rudenye“ stuktelėjo penkiastėmetų metu). Tačiau žiniasklaida visai stengėsi ši faktą nuslėpti, girdėjau juos kalbančius apie J. Kuntino romanus, mičiūnus jo Tūlą. Vieno eileraščio naktį, kurią koordinavo Crage Czury ir Jurgita Mikutyte, „Širdelės“ barname Rasa vos spėjo suktis ir visiems beatodaiškai šypsotis.

Naujai išleistų knygų ši rudenį buvo nemenkai. Gausiausia intelektualinių derlių, žinoma, suskaičiavo Lietuvos rašytoju sajungos leidykla. Iš viso nuo rudens iki rudens ši leidykla pagamino septiolika poezių knygų. Pačios naujausios, tiesiai iš spaustuvės festivalin atvežtos buvo: Leonardo Gutausko *In fine*, jau minėtas Donatas Petrošius su debiutine *Is tvermės D*, telšiškio Stepono Algirdo Dačkevičiaus *Stakos*, Daivos Čepauskaitės *Nereikia tikriausiai būtina*, Korneliujas Platelio *Palimpesetai*, Knuto Skujenieko latviška — lietuviška *Aš esu toli viešėjė*. Todėl leidyklos vyraišsajam redaktoriui Valentiniui Sventickui buvo įteiktas šauniausiojo leidejo prizas — Gintaro Žilio meninė spalvota fotografija.

Druskininkų sporto centre vyko poetų krepšinio lygos (PKL) Jurgio Kunčino vardo PDR taurės superfinalo rungtynės URBS CONTRA ORBEM (miestas prieš pasaulį). Susitiko Vilnius ir likusios Lietuvos poetų komandos. Varžybų aistra komentavo krepšinį ir bulvių žinovas Alvydas Šlepikas. Komandų trenieriai Tomas Stanislius ir Aleksandras Makejevas profesionaliai mosikavo rankomis, purt galvas ir tyliai keikėsi. Nepriskaištingai teisejavo Rolandas Dailidė (Druskininkai). Nusisengusieji, kai buvo numatyta reglamente, prijavejo išsipirkti eilių skaitymu, tačiau šis įsakymas nevykdė. Per atokvėpių dviminutę sužaistas miniutibolas „Alitos“ šampano kamščiu (uz šią reklaminę scenelę „Alita“ be dvejonių galėjo pakloti nemenkus pinigelius). Pertraukėlėse publicių linksmuo breikeriai, šokėjės su balionais ir komandų talismanai — peliukė Laima bei suliutės tigras Ričardas. Komandų žaidėjus nustebino sūrigalių pavyumas ir erozija. Daugiau taškų priesininkų krepšin prisvaide Paulius komanda, todėl ant ju galvų sužaliavo (rudens metą!) ažuolų vainiklapiai. Moterys nugalėtojams negailejo bučiniu. O mano ausys prie tualetų durų nūgirdo sprangia repliką: kas stipesni, tu, intelektas menkesnis.

Iškilmingas baigiamasis poezių vakaras prasidėjo šiomet į amžinybes iškeliausio paties Nobelio literatūros premijos laureato Czeslaw Milosz balsu

skaitomas eileraščiais. Jau po to Jotvingių premijos komitetu, kurį sudaro visi ankstesnėjimis premijininkai, pirmininkas Vladas Brazūnas ir šios premijos išteigėjas Sigitas Gedas perskaitė rugėjo 28 dienos nutarimą. Jame ir parašyta, kad dvidešimtuojų Jotvingių premijos laimėtoju išrinktas poetas Stasys Jonauskas (kitas pretendantas buvo Gintaras Grajauskas) už „Vagos“ leidyklos šiemet išleistą eileraščių rinktinę Žolės balsas, kurį sudaryta iš poeto septynių ligi šiolei išleistų knygų irgi pačių naujausių eileraščių.

Stasys Jonauskas gimės 1948 metų kovo 28 dieną Gésalu kaimo (Skuodo raj.), 1970 metais Donatas Petrošius su debiutine *Is tvermės D*, telšiškio Stepono Algirdo Dačkevičiaus *Stakos*, Daivos Čepauskaitės *Nereikia tikriausiai būtina*, Korneliujas Platelio *Palimpesetai*, Knuto Skujenieko latviška — lietuviška *Aš esu toli viešėjė*. Todėl leidyklos vyraišsajam redaktoriui Valentiniui Sventickui buvo įteiktas šauniausiojo leidejo prizas — Gintaro Žilio meninė spalvota fotografija.

Nutarimas taip pat skelbė, kad „Poetiniui Druskininkų rudens“ premija už poetinių debiutų paskirta poetui Donatui Petrušiu (kiti pretendantai buvo Enriko Striogaitė ir Nijolė Daujotė), kurio pirmają knygą *Is tvermės D* viešumon išplukdė

Lietuvos rašytoju sajungos leidykla.

Donatas Petrošius gimės 1978 metų lapkričio 28 dieną Bijuose. Studijavo pedagoginiame universitete lituanistiką ir filosofiją. Dabar ten pat siekia literaturologijos magistro laipsnį.

Prizus abiem poetams įteikė Kultūros ministerijos Valstybės sekretorius Juozas Širvinckas ir Druskininkų savivaldybės administracijos direktorės paduotoja Vilma Jurgelevičienė.

Anonimiinių eileraščių konkursu vertinimo komisijos pirmininkas Vytautas Ališauskas paskelbė varžybų nugalėtojus. Vieno geriausio eileraščio vietas (nuo pirmos iki šeštos) užėmė Andri Magnason (Islandija), Rimvydas Stankevičius, Aleksej Aliochin (Maskva), Vytautas Jarutis, Esther Morgan (Didžioji Britanija). Vieno skambiausio eileraščio tris premijas savo kišenėna šmirkštėjė Mindaugas Valiukas, Daiva Čepauskaitė ir Arvydas Gennys. Visi sužinojo ir Teminio

(„Sporto poezija, poezijos sportas“), skirto olimpinėms žaidynėms, eileraščio autorius — Aleksejui Aliochiną, Gintarą Patacką ir Vladą Brazūną.

Vakariausią bohemiskąją valkarą, kaip ir praėitais ir užpraėita metais, „važnyčiojo“ linksmaplautis duetas — Alvydas Šlepikas ir Liudvikas Jakimavičius. Tačiau poezijos skaitymai nutruko (užtruko) gerokai dar prieš vidurnaktį. „Poetiniui Druskininkų rudens“ generalinius vadas Korneliujus Platelis vos spejo padėkoti festivalio rėmėjams ir pagalbininkams, kuomet „Nakvišos“ kavinės tuštumas nesustabdomai užlejo šokantieji. Legendinių roko ir „blues“ grupių opus grojai ir dainavos Druskininkų instrumentinė SLAM ketveriukė Valdas, Ričardas, Saulius ir Gintas. Ekrane buvo transliuojama penktadienio iš šeštadienio „Poetiniui Druskininkų rudens“ vaizdinė. Tarp stalų su degančia žvake rankoje laviravo nepripažintas poetas ir deklamavo Fausto ir Mefistofelio dialogus.

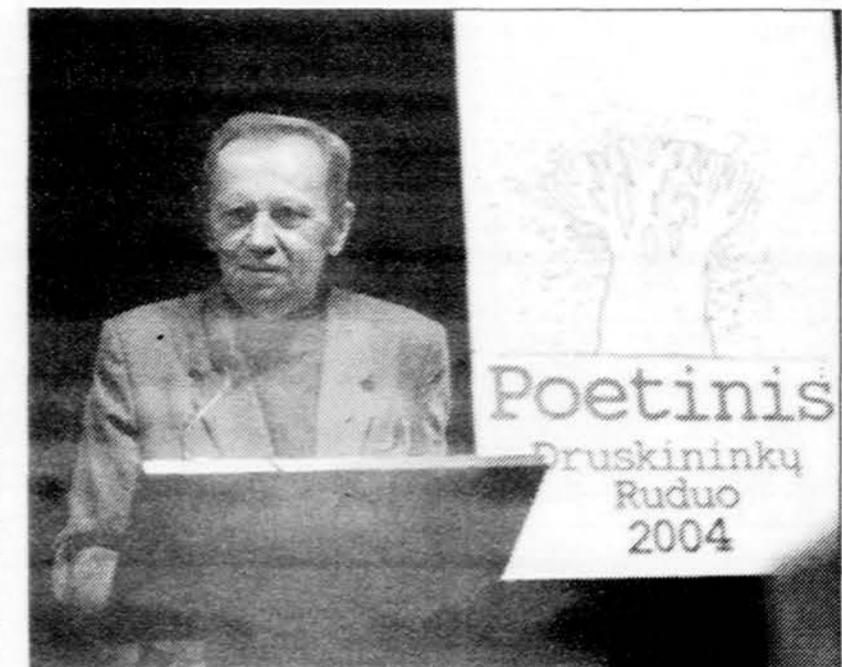
Nukelta į 2 psl.

Prie Lietuvos rašytoju sajungos leidyklos knygų prekyvalių — spūstis.

Pasaulio ir Vilnius poetų komandų krepšinio varžybų akimirka.

Jotvingio premija gaves Stasys Jonauskas skaito savo eileraščius.

Vilmos Šileikienės nuotr.

Stasys Jonauskas

PRAĘJE LAIKAI

Ką ten apšvietė ligi krauso,
Kai žaibavo be galio auksčiai,
Ir, pakilę gyventi, iš naujo,
Bėgo žmonės ir jų daikai?

Ar jie vienas į kitą rėmės,
Ko išmoko pasauly šiame,
Ar nurimo jų galvos rėmuos,
Jeigu kojos dar bėgo žeme?

Ką jie nieko nematantiems reiškė?
— Ar tik ugnį, kuri užges,
Jeigu bėgdamos minios traiškė
Juos pačius tarsi dvaro sraiges.

Ką jie vienas į kitą tylejo,
— Ar tik būsimus savo vaikus?
— Kai pro šalį vis įėjo ir įėjo
Laikas, vedamas metų pulkus.

Gal nebuvo nei karas, nei maišto,
Jei ir buvo — be galio seniai,
Kai praęje laikai susimaiso
Tarsi chemijos junginiai.

RUDUO BRENDA I VANDENĮ

Kai ruduo priartėja prie miesto,
Jo vanduo languose atsispindi.
Ir iš grūdo, prie vieškelio pamesto,
Dar išauga rugys per sprindį.

O toliau — lyg teisybė didžiulė
Lyguma, kur sustoja išeje,
Ten pro langą žmogelis toks žiuri
Ir į vandenį brensta ledas.

NEMATOMA ŽAIBO RANKA

Baigės vasara tarsi bangą
Arba laikas iš rato išeiti,
Kai nematoma žaibo ranka
Visą naktį padangę šviete.

Smėlio balsas aidėjo giliai —
Iš praėjusio amžiaus; pro kryžių
I pasaulį išbėgo kelias,
Bet į kiemą atgal nebegrižo.

Lékė vasara tarsi genys,
Prie sodybų žydejo alyvos,
O plakūkas jau kälė vinis,
Iš įpratimo negyvas.

Tik blizgėjo ilgai vakaruos
Debesų pakraščiai pauksuoti.
Kilo mūrai — pradingę karuos
Dar tikėjos šioj žemėj alsuoti.

Bet nebuvo kaip gržti tenai,
Kur prieš laiką gyvenimas baigės.
Ir tylejo, jog tu gyvenai,
Tarsi žiedlapiai krintančios snaigės.

„Poetinis Druskininkų ruduo”

Premijos už poetinį debiutą autorius Donatas Petrošius (viduryje) pusrūčiauja.

Atkelta iš 1 psl.

Sekmadienio ryta poetai pakarto kiaušinėnės su pomidorais arba garstyčiomis. Higienos reikmenys ir šlepetės sulėpo kelioniuiusona krepšiuosna. Isigiedrijo visas pasaulis. Korneliujaus Platelio rankose anūkas Pranas jautės saugus ir patenkintas, pėsčiojo po rankeliu pasitaikius Vlado Bražiūno barzdą. Labai dailū vienonį megztinių ant savo kuklaus kūne reklamavo poetas iš Merkinės Stasys Stacevičius (ant jo liežuvio šokšoje keistas žodis „debili“). Jotvingis Stasys Jonauskas užsidejo languota kepure, išėdo į Sigito Poškaus labai nenuja „Renault“. Vienas po kito automobiliai suko iš Maironio gatvės. Prie „Širdelės“ pasileikantis mojavo nosinėmis ir kaklaraiščiais. Fatašiškieji vejagūsai plūptelėdavo ant galvų priekius saujaus klevalapių. Palanki proga nubraukti ašarą. Tačiau vandeningu akių neregejau. Tik iš milžinės kaminu dangun skripuliavo požilis dūmas. Tai poetų rankraščių ir rudens lapojos virtualūs likučiai. Iš samonės archyvų plaukte išplaukė Mai-

ronio eilutės:

Išnyksi kaip dūmas, neblašomas vejo,
Ir niekas manęs neminės!

Tiek tūkstančių amžiaus gyveno, kentejo,

O kas ju bent vardą atspė?

Poetai gržo į tuščiominis. Viisi parsiverte 326 puslapų festivalio daugiaikalbių poezijos almanachą, išsigytas iš donavoto knygas, išpūdžiu sankaupa, su glamžytus veidus, neplautas kojines. Mano kišenėje iš Druskininkų i Vilnių nelegaliai emigravo keturių panemunes kaštontekės. Šalia jau minėto pustapilvio almanacho glaudesi pačios Enrikos Striogaitės dovanota jos pirmoji knygelaitė Lyja ir Lietuvos rašytojų sąjungos pardavimovo vadybininko Aurimo K. dovanotas kaunietės Daivos Čepauskaitės trečiasis rinkinys Nereikia tikriausiai būtina. „Poetinio Druskininkų rudens“ almanachas siemėt pristato 18 autorių iš JAV, Lenkijos, Šveicarijos, Norvegijos, Anglijos, Nyderlandų, Slovėnijos, Velso, Latvijos, Estijos, Bulgarijos, Rusijos, Islandijos, Belgijos. Lietuvos poezijos lozės

sėdi Donaldas Kajokas, Vytautas Bložė, Agnė Žagrakalytė, Darius Simonis, Gintaras Bleizgys, Dovilė Zelciutė. Visi tekstai yra dvienų kalbomis: autorių gimtaja ir lietuvių. O lietuvių poetų — gimtaja ir anglų.

UAB „Drusva 11“ vairuotojas Antanas Buakauskas profesionaliai gabeno autobusų visą tarpautinę poetuomenę Vilniaus link. Raudonspalve, ornamenteis siuvinėta keprataite „made in Guatemala“ papuošta galva parėmė į langą stiklą. Vytautas Butvilas — Mažylis dar tebergejė (užsimerkęs) gyvus gyvuteliausis vakarykštis va Karo ir praeitos nakties vaizdus. Žurnalistė Audra Baranauskaitė retsykiai kaži ką šnabštėlėdavo su Vytautu P. Blože. Galinėse sedynėse virė jaunieji poetai. Jau netoli sostinės paskutinių autobusų sustabdes vairuotojas leido nekantriausiams iutraukti plaučiuosna cigaretės dūmą. O estu poetas Jaan Malin maišelin rinko surinko lietuvių poetų pakelę pridrabystą tarą ir šiuksles.

Nuo meno krovė pristatyto metu kai kuris poetas ir vertėjas Antanas Gailius (kairėje), „Aidu“ leidyklos redaktorius Vlentė Ališanskas ir prof. poetas Vytautas Landsbergis, per kamerinius skaitymus pristates savo poesijos muotaukos Vilmos Sileikienei.

„Poetinio Druskininkų rudens“ autorių susitikimas.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Donatas Petrošius

PIRMA AŠTUNTOJI

Antanui Šimkui

Jau ir trumpam išsiširkdamis paduodame vienas kitam ranką.
Maža kas. Pusė karalystės išgelbėta. Ne ta pusė. Visai ne ta. Šiapus springsta duona hąsnyje, kitapus žaidimai neturi taisyklių.
Greitai viskas bus antraip. Po to vėl grįž iliuzijos.
Brandžioji paugulytė pasireiška tada, kai slibiną nukauni visai ne dėl princesės. Palieki jo nugaroje peili ir pabegi iš pamokų: tegul auga galvos, liežuviai, skersžvilgsniai, pusė kitos pusės karalystės. Tegul auga.
Pusė kitos pusės keturčio. Tegul plečiasi ramybėje.
Pusė šventųjų nesveikų dydžiu. Tegul auga ir plečiasi skersai išilgai kristalų. Tegul lūžta kaupiasi garuoja, tegul teka stiklu druskos rūgštis liežuvis.

Kiekviena pirmoji diena yra tuo pat metu ir aštuntoji, nelygu tik iš kurio rojaus bėgi.

Stasys Jonauskas

TIESĄ ŽINOTI GERIAU

Paukščiai turi sparnus, sraigėms nereikia tepalo, Lietuvai kiaušinių nededa, energija neišnyksta, Žemė sukaus apie aši, pavasarį žydi ievos, Tautos turi apsisprendimo laisvę.

Šunui reikia mėsos, spalai neturi urano, Ateitis visada praeina, druska sukietėja, Žuvys raidžių nepažista, nesuprantame, ką jos tyli, O kai netyl, iš viso niekam neatisku, ką daro.

Drugiai mums — ne giminės, — jie gyvena be plano, Metaloidai — blogi laidininkai, ežys turi spylgius, Vėliavos būna spalvotos, kulkos spalvų neatskiria, Saulė nera vandens, užkariauti jos neįmanoma.

Sliekai neužuodžia auksą, kiskiai parako neišrando, Kiekviename galvoja teisybę, akmenys — nieko, Drugiai nesikryžmina su alyvomis nei su vištomis, Tai, kas pasako tiesą, duoda papildomus klausimus.

Laisvė neturi kvapo, mėnulis nemoka lietuviškai, Jis gali užmigtis bet kur, traktoriui reikia guolio, Žmonės netycią susverga, ir skaičiai — ne visad sveiki, Nieko iš to, bet tiesą žinoti geriau.

Spalai: Eileraščiai — Vilnius; Vaga, 1986.

VERSLEJO

Žvaigždės biro lyg iš indo —
Iš padangių savo.
O per šiaudų vėjas lindo,
Kol pageltonavo.

Po rudens šviltimo ilgo
Tarsi laikas éjo.
Ir kas antras šapą vilko —
Žmonija versléjo.

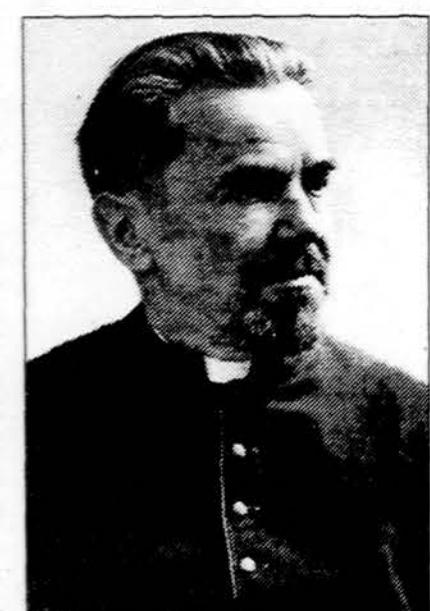
Ji žiūrėjosi į žemę.
I žvaigždynus — retas,
Kol sutemo šitą temą
Amžinasis ratas.

„Palydėtuves“ — sekmedienio ryta su išvykstančiai atsišveikina (iš kairės) „Dainavos“ centro direktorius Zdenonas Streikus, „Poetinio Druskininkų rudens“ galva ir siela Kornelijus Platelis ir dailininkas, PDR emblemos autorius, Andrius Mosiejus.

Vieno rankraščio pėdsakais

ALGIMANTAS KATILIUS

Prel. Mykolas Krupavičius.

čiau.

XX amžiuje Lietuvą užpuolusios negandos daug ką apverte aukštyn kojomis arba taip suvėlė, kad net sunku atrinkti galus. Tai galima pasakyti ir apie žmonių likimus, jų tarpusavio ryšius. Ypač tie ryšiai buvo sudėtingi porą dešimtmiečių po Antrojo pasaulinio karo tarp likusių gyventi Lietuviečių ir ne savo noru pasitraukusiu i Vaikarų Europą bei JAV. Daug tuščiai nekalbėdami, pereikime prie mūsų pasakojimo veikėjų. Vienas jų — prelatas Mykolas Krupavičius, kurio asmenybės plėtiau pristatinti nereikia. Antroji figura — kunigas ir istorikas Jonas Reitelaitis (1844–1966). Čia nesigilinsime į Reitelaičio biografiją, o tik pateiksimės citata iš 1967 m. vasario 11 d. Draugo numerio, kuriaame S. Raudys apie kun. J. Reitelaitį raše: „Besimokydamas Seinų kunigų seminarijoje, sudarė slaptą lietuvių klierių ratelį, kurio tikslas buvo mokyti lietuvių kalbos, parapinti straipsnių lietuvių katalikų spaudai ir ugdyti beletristinius bei kitus meninius poreikius. Jo ratelėn priklause Mykolas Reitelaitis-Putinas, P. Gerulis, M. Krupavičius, F. Bartkus ir kt.“

Jau tada pradėjo rinkti istorinę medžiagą atskirų vietovių monografijoms. Būdamas vikaru, pasiekdavo Vilnius iš Žemaičių kapitolų archyvus. Jos dalį išspaudo Gudelių, Liškiavos, Leipalingio, Viešiųjų monografijoms. Paliko rankraščiuose Seiriju, Merkinės, Kirsnos, Būdviečio, Gražiškių monografijas, Lietuvos Metrikos išstraukų rinkinių. Prie šios citatos pirmiausia galima būtų pridurti, kad kun. J. Reitelaičio dauguma parašyti monografijų (daug daugiau nei išvardinta citatoje) liko neišspausta irabar sau goma Vilnius universiteto bei Lietuvos mokslo akademijos bibliotekų rankraštynuose. Tai ištisies neišsemiamai klo dai Užne munės (ypač Dzūkijos) vietovių istorijos tyrinėjimams. Taip pat nekyla abejoniu apie M. Krupavičiaus ir J. Reitelaičio tarpusavio artimus ryšius, kurie prasidejo vienam iš kitam mokantis Seinų kunigų seminarijoje. Kas be ko, akstinas rašyti atskirų straipsnių nera tik šiu abieju asmenybų tarpusavio santykiams nuvesti. Turi būti kokia nors kita priežastis, kuri skatinėtų apie rankraščio likimą ir padarytus papildymus buvo reikalingi, kad suklaidintų sovietinės Lietuvos pareigūnus ir tokius rankrastis iš tikrujų pasekė Vakarus, nors autorui atskleista tiesa jau negalejo pa kenkti?

Melavau, autorui sutinkant

Plačiau pakalbėti šia tema ir apskritai apie M. Krupavičiaus ir J. Reitelaičio pokariniai ryšius leidžia ta aplinkybė, kad Lietuvos istorijos institutas nesenai sulaukė iš JAV sugrįžtančio prelatu M. Krupavičiaus archyvo. Kai kurie šio archyvo dokumentai ir kita medžiaga suteikia galimybę giliai patyrieti iškeltą klausimą.

Monografijos Kalvarija parašymo data gana išsamiai aptarta Birutė Raitelaitė biografinėje apybraižoje, skirtoje kun. Jonui Reitelaičiui (Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, t. 11).

Nukelta į 3 ps.

Aleksis Rannit – lietuvių kultūros bičiulis

SILVIA VĒLAVIČIENĖ

Estų poeto, vertėjo, meno istoriko Aleksis Rannito (1914–1985) vardas nėra gerai žinomas net kultūros žmonėms, o platesniems visuomenės sluoksniams ši asmenybė tebéra visai nepažistama dėl paprastų priežasčių – savo aktyviai ir išskiriančiai veikla sužibęs Lietuvos kultūros padangėje prieš pat karą, o vėliau drauge su tūkstančiais mūsų inteligentų perėjęs tremties kelius Vokietijoje, kitose Europos šalyse, kol galop įsiplėtė Užatlantę, jis sugrįžta į kultūros atminties lauką drauge su gilesniu prieškario Lietuvos ir išeivijos veiklos pažinimu bei ivertinimu.

Aleksis Rannitas Lietuvoje.

Gimęs Estijos mieste Kallaste 1914 metais, A. Rannitas studijavo Tartu universitete, kur išgijo meno istoriko diplomą, tačiau ir tévynėje, ir už jos sienų jis pirmiausiai įsiplėtė kaip poetas ir vertėjas. „Aleksis buvo ramus šiaurietis, švelnus ir lygaus būdo, idealistas draugas, gražus ir elegantiškas mintim, manierom ir išvaizda, platus akiračio eruditas, kaip reta gabus kalbos. Gerai kalbėjo ir rašė estiškai, rusiškai, lietuviškai, vokiškai, prancūziškai ir angliskai,“ – taip apibūdino savo bičiulį rašytojas ir žurnalistas Bronius Raila.

A. Rannito ryšiai su Lietuva pradžia datuojama 1935 metais, kai Taline vykusiame lietuvių poezijos vakare jis susipažino su Vincu Mykolaiciu-Putini ir Liudu Gira. Dar prieš kara puiši išmoko lietuvių kalbą. A. Rannitas išvertė į estų kalbą ir paskelbė Estijos spaudoje daugiau nei šimtą lietuvių poetų eileraščių. Tuo laikotarpiu abiejų kraštų spaudoje jis išspausdino per 200 straipsnių ir informacijų Estijos ir Lietuvos kultūros tematika. A. Rannitas buvo vienas iš pagrindinių Taline surengtos 1936 metais apžvalginės Lietuvos taikomosios ir dekoratyvinės dailės parodos organizatoriai. Estų teatrams jis išvertė keletą lietuvių dramaturgų pjesių. Kazio Binkio „Atzalynas“, Stasio Santvaro „Žvejai“, Petro Vaiciūno „Prisikėlimas“ sulaukė pastatymų Talino „Toolister“ (Darbininkų teatro) scenoje.

Analizuojant A. Rannito straipsnius estų kultūros tematika, spausdintus Lietuvos periodinėje spaudoje, derėtų išskirti faktą, kad jis atskleidė lietuvių skaitytojams iškilaujančią estų menininkų – poëtes Marijos Under ir grafiko Eduardui Wiiralt kūrybos grožį. Dviejų šalių kultūrų suartėjimo ir abipusio pažinimo labui A. Rannitas yra nuveikęs ypač daug. Jo svajonei surengti Lietuvos kultūrų spaudoje buvo lemta išspildyti jau vokiečių okupacijos metais. Parodos Kaune (1942 m) ir Vilniuje (1943 m.) tuometinės slo-

gos atmosferos aplinkoje buvo veikiai lietuvių kultūros įvykis. Kaip ypač svarbus šios ne-paprastos kultūros akcijos atminties ženklas liko Vilniaus meno muziejaus leidinys *Eduard Wiiralt* su puikais A. Rannito tekstais lietuvių ir vokiečių kalba.

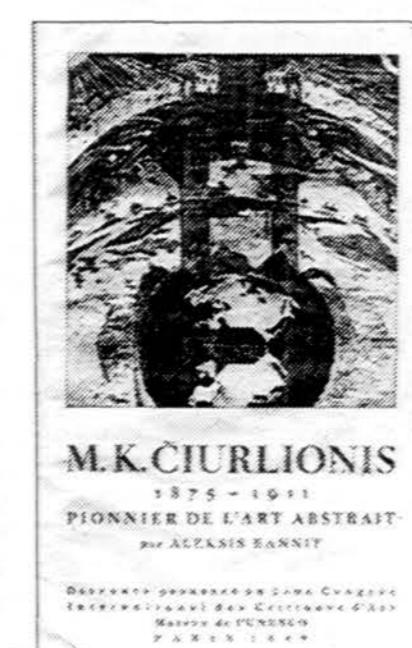
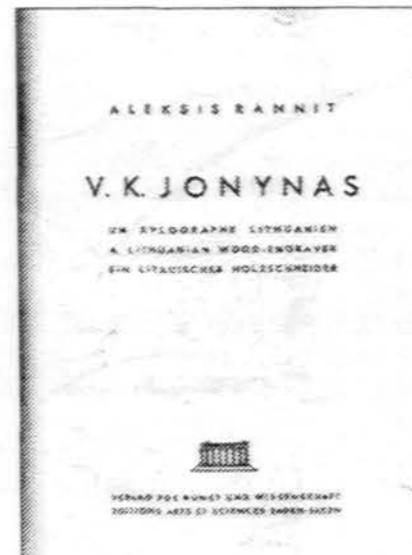
A. Rannito ryšius su Lietuva dar labiau sustiprino vedybos su Lietuvos operos soliste Gražina Matulaityte. 1940 metais jis apsigyveno Kaune ir pradėjo dirbti vertėju Valstybės teatre. A. Rannito kultūrinės veiklos reikšmę nepriklausomoje Lietuvoje bene geriausiai apibūdino Kazimieras Pūras straipsnyje „Ir vienas lauke – karys...“. „Ko gero, A. Rannitas, tiesdamas kultūrinio bendradarbiavimo tiltus tarp dviejų Baltijos tautų, pasidaravo daugiau nei mūsų politikai neprieklausomo gyvenimo metais, 1934 m. Ženevoje pasirašė trijų Baltijos tautų santarvės sutarti, tačiau taip ir nesuradę tikių santarvės koordinacija“. Beje, cituotas straipsnis buvo pirmasis ir, deja, vienintelis, po neprieklausomybės atkūrimo pasirodė Lietuvos spaudoje, kuriame mėginti priminti ir ivertinti A. Rannito nuopelnus Lietuvai.

Būtina priminti, kad ir paties A. Rannito poetinė kūryba glaudžiai susijusi su Lietuva. Lietuviškai tematikai skirta nemaža vietas 1938 metais Taline išleistame A. Rannito eileraščiu rinkinyje *V okonom pereplėj*. Jame sudetė estų kalba rašyti ir rusų poeto Igorio Severianino į rusų kalbą išversti eileraščiai. Knyga dedikuota Liudui Girai. „Nemirtingos dvasios poetui ir žmogui Liudui Girai ir mano lietuvių bičiuliams skiriui šią knygą“ – toks neprastas išrašas puošia estų poeto eileraščių rinkini.

Recenzuodama 1940 metais Stokholme išleista A. Rannito eileraščių rinkinį *Via Dolorosa*, rašytoja Petronėle Orintaitė taip apibūdino jo poeziją: „Iš jo gabios plunksnos jau ne kartą pasirodė eileraščių, kurie moderniška, kondensuota forma ir giliai reljefingu turiniu apdainuoja Lietuvos peizažą, svarių tautinius išvykius (Vilnius, Klaipėda) arba net skiriami atskiromis asmenimis p.v., Salomėjai Nėrai“. Estų kalbos mes nemokame, todėl kitaip gabus poetas rusas I. Severianinas, išvertęs A. Rannito eileraščių pluošta (dauguma – lietuviška tematika) ir paraše išsamiai įžanga apie A. Rannito poeziją, paskleidžia susipažinti ir mums, kurie rusiškai suprantame“.

Kitas tos pačios knygos recenzantas, poetas Stasys Santvaras, savaijai rašini pavadinimo „Dainos apie Lietuvą“. Analizuodamas Lietuvai skirtus eileraščius, S. Santvaras cituoja vertėjo I. Severianino žodžius iš recenzuojamos knygos pratarimės: „Rannitas dainuoja Lietuvą... Ranniti žodis Lietuva yra simbolis atvirumo, tiesumo, žmoniškumo ir visokios meilės. Lietuvos kryžiai – ypatingi lietuvių liaudies meno kūrybos ženklai, dailininkas Čiurlionis, išskojęs muzikos ir dailės sintezę, poetė Salomėja Nėris [...] Ranniti teikia naujų vaizdų, kuriuos jis stengiasi piesti naujom spalvom“.

S. Santvaras siejo ypatangi dvasios ryšiai. Jie ne tik vertė vienas kito

lietuvių kultūros labui nuveikė neįtikinai daug – surengė keletą lietuvių dailininkų parodų, parengė ir išleido knygas (prancūzų ir vokiečių kalbomis) apie Vytautą Kazimierą Jonyną, Viktorą Petraciūčiu, Vytautą Kasiulį, Adolfą Vaičaičių. Recenzuodamas V. K. Jonynui skirtą monografiją, Henrikas Nagys išvertino A. Rannito pastangas garsinti lietuvių dailė: „Taip kultūringai ir meniniai skoninges išleistų leidinių nesame turėję ir Neprieklausomoje Lietuvos, todėl ypatingai malonu šią knygą pamiti į rankas šiandien, kai mūsų dailei lemta reprezentuoti lietuvišką kultūrą svetimųjų tarpe – bičiulių ir priešu. A. Rannit palydi mus per visą V. K. Jonyno grafinės kūrybos raidą, aiškiai ir tiksliai charakteriuodamas dailininko priėjimą prie pasaulio ir šito pasaulio apipavidalinimą“.

1949 metais UNESCO suorganizavo antrajame tarptautiniame meno kritikų kongrese Paryžiuje A. Rannitas skaitė išsamų pranešimą „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, abstraktaus meno pradininkas“. Naujas žvilkis į Čiurlionio kūrybą ižlebė aštrių diskusiją, tebesižesnčią iki šiol. A. Rannitas drąsiai ir argumentuotai atskirkite savo pagrindiniams oponentams – Ninai Kandinskajai (zymaus rusų dailininko Vasilijus Kandinskij našlei) ir garsiam meno teoretičkui W. Graham, kurie nesutiko su teiginiu, kad būtent Čiur-

lionis, o ne Kandinskij yra abstraktaus meno pradininkas. Visa ši nepaprastai įdomi polemika dabar jau prieinama platiuose skaitojo ratu, nes pateko į Stasio Goštauto sudarytą bei redagotą „Vagos“ leidyklos 1994 metais išspausdinčią knygą. Mažydo biblioteka kaip didžiausią turta saugo M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojo prof. Vytauto Landsbergio dovaną – jau seniai bibliografine retenybė tapusią, 1949 metais Paryžiuje išleistą A. Rannito knygutę apie Čiurlionį. Simbolika yra tai, kad atvykės į JAV, A. Rannitas dar studijavo Columbia universitete (New York), o meno istorijos magistro laipsnio darbu taip pat pasirinko M. K. Čiurlionio kūrybos tema. Ši tema lydėjo ji visą gyvenimą. A. Rannita plunksna priklauso ne vienas straipsnis lietuvių išeivijos spaudoje (*Aiduose*, *Akiračiuose*, *Santarvėje* ir kt.). Jo iniciatyva 1961 metais, minint M. K. Čiurlionio mirties 50-ąsias

Rannito nuveikta nepaprastai daug. Ne ką mažiau išeiviskuo gyvenimo laikotarpiu pasidabruota ir propaguojant lietuvių literatūrą, su kuria jo likimas taip glaudžiai susiję dar neprieklausomoje Lietuvos. A. Rannitas nenutraukė rėsy su likimo broliais – tremtyje atsidūrusių lietuvių rašytojais. Jei veikiai labai naturaliai pasidalijo estų ir lietuvių kultūrų erdvėje, kur buvo nemaža ir bendrų, visiems Baltijos kraštų išeiviams svarbių, klausimų. A. Rannitas parengė JAV Kongresu. Užsienio reikalų komitetui išsamią analizę apie Baltijos tautų literatūrą padetį sovietų okupacijos salygomis. Šio vienos trims tautoms svarbus liudijimo reikšmę geriausiai atskleidė artimas A. Rannito bičiulis Bronys Raila atsiminius knygoje *Paguoda*: „Tai buvo labai įdomi ir nauja pastanga atkreipti JAV Kongreso dėmesį nebe apie sovietinės okupacijos politinius ir ekonominius, bet apie kultūrinius padarinus Baltijos valstybės – apie nemažiai pasibajurėtiną sovietų dvasinių kolonializmą, moralinės prostitucijos primetimą mūsų tautom, pabaltiečių intelektuo pasibaisėtinus prievertimus... Rannito liudijimai buvo paremti latvių, estų ir daugiausia lietuvių sovietinės spaudos, literatūros ir okupantų kultūrinių ‘ukazų’ studijom“.

Svarbus buvo ir kitas A. Rannito žygis – 1964 metais, minint Kristijono Donelaičio gimimo 250-ąsias metines, jis skaitė paskaitas anglų kalba apie lietuvių literatūros klasiką ne tik JAV, bet ir kai kuriuose Vakarų Europos universitetuose. Šia bičiulio misiją taikliai išverino taip pat Bronys Raila: „1964 m. pabaigoje jis netikėtai atskrido į Los Angeles. Ne atsklepiėt mūsų vasariškos žemos oru, ne poilsiai ar turistiniam malonumui, ne tik koki per du dešimtmeciu nematytą draugą palankyi, bet – dėl Kristijono Donelaičio. Rodos, kas jam būtu tas Donelaitis, kad dėl jo turėtų per dvi savaites skraidyti nuo Atlanto ligi Pacifiko, skaityti apie jį paskaitas Kalifornijos, Seattle, Io-

Aleksis Rannitas vėlesnių metais.

metines, buvo parengtas speciai išeivijų žurnalas anglų kalba *Lituania numeris*, skirtas didžiojo lietuvių dailininko kūrybai.

A. Rannito čiurlionianą apvainikavo puiki monografija anglių kalba, 1984 metais išleista Čikagoje „Lietuviai bibliotekos“ leidyklos.

M. K. Čiurlionio vardo garsinimui, jo iavedimui į pasaulio meno istorijos kontekstą A.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. „Auka“. 1909 m.

wos, vėliau Princeton, Yale, ir kituose universitetuose? Rupintis, vargi, nervintis auditorijose, kur susirinkdavo klausytojai, daugumas gal niekada apie tokį 18–jo šimtmecio lietuvišką poetą negirdėjė, ir kuriems pacijos Lietuvos savoka be abejio ne mažiau miglotą“.

Aleksis Rannitas įnašas, garsinant lietuvių literatūrą ir mediją, pastangos rasti jai vieta pasaulyje kultūros erdvėje dar neįvertintos pagal nuopelnų reikšmę ir svarbą. Šis straipsnis tėra tik menkas bandymas parodyti jo veiklos apimtį. Kiekviena A. Rannito daugiaulės kultūrinių veiklos sritis verta ir reikalinga gilius analizės, tarp jų ir bibliotekinė. A. Rannitas nemažai metų dirbo bibliotekose. 1940–1944 metais jis dirbo Lietuvos centrinėje (dabar – Mažvydo) bibliotekoje, išeiviskuoju laikotarpiu taip pat buvo susiję su bibliotekomis. Nu 1954 metų dirbo New York viešosios bibliotekos Meno ir architektūros, vėliau – Slavų skyriuje. 1961 metais buvo garsaus Yale universiteto bibliotekos Rytų Europos meno ir literatūros skyriaus kuratorius. Šios veiklos gilesnė analizė taip pat gali atskleisti dar nezinomus dalykus. Užmaršties skraištė, ligi šiol gaubianti iškilių Lietuvos bičiulius asmenybę, anksčiau ar vėliau bus praskleista, ir estų rašytojas, meno istorikas Aleksis Rannitas bus ivertintas pagal nuopelnus.

Išnašos

R a i l a. B. Rašalo ašara. Vilnius, 1995, p. 268.

R a n n i t A. Marija Under // Moteris ir pasaulis. 1940, nr. 5, p. 6-7; Marija Under: žymios estų poetas 60 m. sukakties proga. – Portr. // Ateitis. 1943, kovo 27.

R a n n i t A. Eduard Wiiralt. – Ilust. // I laisvę. 1942, rug. 12; Naujoji Lietuva, 1944, geg. 7.

O r i n t a i t ē P. Aleksys Rannitas – Lietuvos mylėtojas // Naujoji valdilė. 1940, nr. 2, p. 121.

S a n t a r a s S. Dainos apie Lietuvą // XX amžius. 1940, saus. 30.

A l e k n a V. Salomėjos Nėries gyvenimo ir kūrybos metastrėlis. Vilnius, 1997, kn. 2, 369–370.

Nemarijai žemė: Lietuva pasaulinės poezijos posmuose: antologija. Boston, 1970, p. 160–161.

S a n t a r a s S. Dainos apie Lietuvą // XX amžius. 1940, saus. 30.

R a n n i t A. V. K. Jonynas: un xylographer lithuanien. Baden-Baden: Verl. fur Kunst u. Wissenschaft, 1947. 93 p... ilustr. – Sant. liet.; Rannit, Aleksis. Petraciūnas, die „Dainos“ und die Seele der Litauer. Freiburg im Breisgau: Banda, 1947. 8 p.; Rannit A. Vytautas Kasius: Un peintre lithuanien. Baden-Baden Klein, 1947. 22, [1] p., 7 ilustr., lap.

N a g y s H. Vytauto K. Jonyno monografija // Aidai. 1947, nr. 9, p. 427 Čiurlionis: Painter and composer. Coll. essays and notes, 1906–1989. Vilnius: Vaga, 1994. 558, [2] p.: ilustr., portr. – Bibliogr.: p. 540–546.

R a n n i t A. M. K. Čiurlionis, 1875–1911; pionnier de l'art abstrait: discours prononcé au 2-ème Congrès international des critiques d'art, Paris, 1949.. Paris, 1949. [17] lap.: ilustr.

Lituania: Lithuanian quarterly. 1961, Vol. VII, Nr. 2.

R a n n i t A. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis – Lithuanian visionary painter. Chicago: Lith. Libr. press, 1984 p.: ilustr.

Raila B. Pagoda, London, 1974, d. 1, p. 319.

Ten pat, p. 318.